

ПО НЯКОИ ВЪПРОСИ НА СЪКРАТЕНОТО СЪДЕБНО
СЛЕДСТВИЕ ПО ЧЛ. 371, Т. 1 НПК*Вероника Бозова*ON SOME QUESTIONS OF THE SUMMARY COURT INVESTIGATION
UNDER ART. 371, VOL. 1 CCP*Veronika Bozova*

Abstract: *The summary court investigation is a differentiating institute, enshrined in Chapter XXVII of the CCP, Art. 370-374 CCP. It provides for two completely independent procedures – under Art. 371, item 1 of the CCP and under Art. 371, item 2 of the CCP. Although the proceedings under Art. 371, item 1 of the CCP was regulated as early as 2005, the questions about the stability of the definition under Art. 373, para. 2 of the CCP and the moment of its enactment, as well as for the moment at which the reading of the approved evidence and for the stability of the actions performed in the proceedings should be performed.*

Keywords: *the abbreviated court investigation under Art. 371, item 1 of the CCP, evidence, definition under Art. 372, para. 3 CCP.*

Институтът на съкратеното съдебно следствие е въведен с НПК от 2005 г., в сила от 29.04.2006 г. Той предвижда две напълно самостоятелни процедури с различни предпоставки за прилагането им и с различни правни последици. Първата процедура е съкратеното съдебно следствие по чл. 371, т. 1 НПК, в рамките на която подсъдимият и неговият защитник, гражданският ищец, частният обвинител и техните повереници, могат да дадат съгласие да не се провежда разпит на всички или на някои свидетели и вещи лица, а при постановяване на присъдата, непосредствено да се ползва съдържанието на съответните протоколи и експертни заключения от досъдебното производство. Друга хипотеза е разписаната в чл. 371, т. 2 НПК, в която подсъдимият може да признае изцяло фактите, изложени в обстоятелствената част на обвинителния акт, като се съгласи да не се събират доказателства за тези факти.

Правната уредба на института на съкратеното съдебно следствие търпи редица изменения и допълнения в периода от въвеждането му до днес. Тъй като е налице противоречи-

ва практика по прилагането на процесуалния режим на съкратеното производство, същото става предмет на две тълкувателни решения на общото събрание на наказателната колегия на Върховен касационен съд.¹

Анализът на измененията на съкратения институт и на обхвата на тълкувателните решения показват, че законодателният интерес и противоречивата практика са по отношение на съкратеното производство по чл. 371, т. 2 НПК, а не и по това, разписано в т. 1 от същата норма. Но производството по чл. 371, т. 1 НПК не поражда по-малко въпроси и проблеми.

1. Формулиране на спецификите и проблемите на производството по чл. 371, т. 1 НПК

Ако обхванатите от съгласието на страните доказателства са събрани по предвидения в НПК ред, съобразно чл. 372, ал. 3 НПК съдът одобрява съгласието им и съдебното следствие протича по реда на Глава XXVII НПК, чл. 371, т. 1 НПК, като доказателствата, за които е дадено одобрението, се прочитат по реда на чл.

¹ Вж. т. р. № 1 – 2009 – ОСНК и т. р. № 2 – 2015 – ОСНК.

283 НПК. След определението на съда по чл. 372, ал. 3 НПК, производството продължава подчинявайки се на всички общи принципи на НПК – да се събират съответните допустими, необходими и относими доказателства, да се събират непосредствено пред съда в съответния състав по чл. 28 НПК, както и при неизменност на състава. В рамките на следствието на съдебната фаза могат да се събират и гласни и писмени доказателства, както и да се извършват всички предвидени в НПК процесуално-следствени действия. Спецификата на тази процедура остава единствено в прочита на доказателствата, предмет на одобрението по чл. 372, ал. 3 НПК.

Приключващото без повече специфики съдебно следствие се следва от изслушване на съдебните прения и постановяване на присъда, неразкриващи каквито и да е особености и изискванията от тези, валидни за производството по общия ред. Не се откриват специфики и във въззивното и касационно производство. Единствено за производството по Глава XXXIII НПК – Възобновяване на наказателни дела, следва да се отбележи, че хипотезите на чл. 422, ал. 1, т. 6 НПК и чл. 423, ал. 1 НПК са неприложими с оглед обстоятелството, че за започване на производството е необходимо явяването на подсъдимия и обективно не би могло същият да не е знаел, че срещу него се води наказателно производство.

Макар спецификата на производството по чл. 371, т. 1 НПК да остава единствено в прочита на доказателствата, предмет на одобрението по чл. 372, ал. 3 НПК, същото показва липсата на каквато и да е законодателна яснота по отношение на същността му и поражда редица проблеми.

■ Очевидна на първо място е липсата на законодателна уредба и яснота до кой момент е допустимо преминаването към това производство. За производството по чл. 371, т. 2 НПК ВКС² възприе становище, че подсъдимият разполага с възможността да иска делото да се разгледа до началото на съдебното следствие на първоинстанционния съд. Неуреден обаче остана въпросът за сроковете за

провеждане на съкратено съдебно следствие по чл. 371, т. 1 НПК. И ВКС прие за меродавен възприетия в тълкувателното решение срок за производството по чл. 371, т. 2 НПК, сочейки, че макар при хипотезите по чл. 371, т. 1 и по т. 2 НПК последствията за подсъдимия да са различни, предпоставките за започването на която и от двете хипотези е „обстоятелството да се касае до „предварително изслушване на страните“, т.е. съдебното следствие да не е започнало“.³

В същото време отново ВКС прие, че не би било нарушение на процесуалните правила „...преминаване от особеното правило за съкратено съдебно следствие по реда на чл. 371, т. 1 НПК в провеждане на съдебно следствие по общия ред пред въззивната инстанция, тъй като в закона и задължителната съдебна практика не е налице такава забрана и правата на подсъдимия в процеса не се накърняват по този начин.“⁴

■ Законът не поставя изискване към кой момент да бъде постановено определението по чл. 372, ал. 3 НПК, както и към кой момент да се извърши прочитането на одобрените доказателства. Липсата на законодателно изискване в тази насока предоставя възможност за постановяване на определението както преди даване ход на съдебното следствие, така и непосредствено след това, а също и в края на съдебното следствие. Различна може да е процесуалната картина и по отношение на прочита по чл. 283 НПК – той може да бъде извършен както непосредствено след определението по чл. 372, ал. 3 НПК, така и чак в края на съдебното следствие, когато на общо основание се прилага чл. 283 НПК.

Очевидно е, че както законодателят, така и практиката не се интересува от тези два момента, като постановяването на определението по чл. 372, ал. 3 НПК и прочита на доказателствата веднага след одобряването на съгласието на страните или в края на съдебното следствие, не се отчитат като нарушение на процесуалните правила.

■ Резонно може да се постави и въпросът за стабилитета на определението по

² Вж. р. № 33 – 2009 – I – ВКС.

³ Вж. р. № 88 – 2016 – II – ВКС.

⁴ Вж. р. № 578 – 2010 – III – ВКС.

чл. 373, ал. 2 НПК. В някои теоретични разработки⁵ определението се приема за имащо стабилитет и се счита, че положителната оценка, предмет на определението по чл. 372, ал. 3 НПК, не може да бъде преразглеждана. В съдебната практика⁶ обаче се среща тезата, че „определението по чл. 372, ал. 3 НПК, с което съдът одобрява съгласието по чл. 371, т. 1 НПК не се отличава със стабилитета на определението по чл. 373, ал. 4 НПК“⁷

■ **Липсва яснота и по отношение възможността съгласието да бъде оттеглено.** Такова произнасяне е направено в т. р. № 1 – 2009 – ОСНК, но само по отношение на производството по чл. 371, т. 2 НПК.

■ **Неясен е и стабилитета на извършените в производството по чл. 371, т. 1 НПК действия.** В теорията⁸ се приема, че е недопустимо да се извършва разпит на свидетел, за който е дадено съгласие по чл. 371, т. 1 НПК, дори да се касае за разпит за обстоятелства, различни от тези за които свидетелят е депозирал показания на досъдебно производство. Възприето е, че при даването на съгласие от страните да не се разпитва даден свидетел или вещо лице, същите се съгласяват, че разпита на този свидетел е достатъчно изчерпателен, извършен е по предвидения в закона ред и явяването му в съдебно заседание не е необходимо. Ако това не е така, съгласието по отношение на този свидетел се явява безсмислено и неоправдано и е логично съдът да откаже да го одобри щом се налага да призовава и разпитва този свидетел.

В практиката⁹ обаче е застъпено и другото становище, а именно, че „...не е налице процесуална пречка при одобрено съгласие по чл. 371, т. 1 НПК за част от свидетелите по делото, впоследствие същите свидетели да бъдат разпитани от съда... тъй като разпитът се налага не поради нарушения, допуснати при

провеждането на следственото действие, а поради необходимост от събиране на допълнителни доказателства...“

2. Преодоляване на проблемите на производството по чл. 371, т. 1 НПК

Всички изтъкнати неясноти по отношение на производството по чл. 371, т. 1 НПК са сериозни и нуждаещи се от преодоляване, тъй като различните отговори могат да доведат до различно цялостно развитие на процеса. За да може производството по чл. 371, т. 1 НПК да не създава условия за процесуална злоупотреба и правна несигурност, е необходимо да се приемат няколко принципни положения:

По отношение на срока за допустимост на производството по чл. 371, т. 1 НПК

Производството по чл. 371, т. 1 НПК е много различно по същността си от това по чл. 371, т. 2 НПК и аналогичност на преклузивността на срока за преминаване към процедурата не може да се търси. При производството по чл. 371, т. 2 НПК подсъдимият признава фактите, изложени в обстоятелствената част на обвинителния акт и се ползва от събраните от прокуратурата на досъдебно производство доказателства. В производството по чл. 371, т. 1 НПК не е налице признаване на фактите по обвинението, а е налице единствено съгласие част от доказателствената маса да не се събира отново пред съда като се ползва събраната такава на досъдебно производство. Тази доказателствена маса може да засяга както всички свидетелски показания и изслушвания на всички вещи лица, така и един свидетел или едно вещо лице (самият законодател не поставя каквото и да е изискване в тази насока). При това в хода на производство не е изключено установяването на нови, несъбрани на досъдебно производство доказателства, установяващи нови факти, които на по-късен етап да

⁵ Вж. Цонева, М. Цит. съч., с. 391.

⁶ Вж. р. № 88 – 2016 – II – ВКС.

⁷ Становището в р. № 88 – 2016 г. – II – ВКС се обосновава с различните правни последици от двете определения за производство по чл. 371 НПК – с определението по т. 1 се извършва само преценка за валидността на доказателствата и на доказателствените средства, в които същите са закрепени, а по т. 2 се извършва съдебна преценка на съставомерните факти по обвинението, същото се приема за доказано от фактическа страна и на фактическите му рамки се придава стабилитет.

⁸ Вж. Цонева, М. Цит. съч., с. 390.

⁹ Вж. р. № 88 – 2016 – II – ВКС.

обосноват липсата на необходимост от провеждането на разпит на някои свидетели или изслушване на някое вещо лице. Затова няма логика да се приеме, че искането от страните в процеса, да не се провежда разпит на някои свидетели или вещи лица, не е допустимо и на по-късен етап от започването на съдебното следствие пред първа инстанция. Достатъчно е да се следи единственото за това съответното действие да не е вече извършено.

■ **По отношение приложимостта на чл. 372, ал. 3 НПК и чл. 283 НПК.**

Производството по чл. 371, т. 1 НПК се позовава единствено на преценка за валидността на доказателствата, за които страните се съгласяват да не се събират повторно и резултатът от това е приобщаването на съответните протоколи, изготвени на досъдебното производство. При него не се признава фактическото обвинение и наказателната отговорност на дееца не се реализира при облекчени условия. Но всяко едно производство следва да гарантира процесуална сигурност и да създава условия за избягване на процесуални злоупотреби. При това, докато съществува тази диференцирана процедура в тази ѝ нормативна уредба, **определението по чл. 372, ал. 3 НПК следва да се счита за имащо стабилитет.** Отново с този аргумент **определението трябва да се счита за постановимо непосредствено след съгласието на страните** и преценката на съда, че обхванатата от съгласието на страните доказателствена съвкупност е събрана по реда на НПК. А прочитането по реда на чл. 283 НПК на протоколите от досъдебното производство за одобрените доказателства трябва да се извърши **непосредствено след постановяване на определението по чл. 372 ал. 3 НПК**, тъй като именно в този момент съдът следва да отдели спорното от безспорното¹⁰ в процеса и да осигури яснота на страните кои са нуждаещите се от доказване факти.

Относно стабилитета на извършените в производството по чл. 371, т. 1 НПК действия категорично следва да се застъпи становище, че **е недопустимо да се извършва разпит на свидетел, за който е дадено съгласие по чл. 371, т. 1 НПК, дори да се касае за разпит за**

обстоятелства, различни от тези за които свидетелят е депозирал показания на досъдебно производство. Щом е дадено съгласие от страните да не се разпитва даден свидетел или вещо лице, същите са се съгласили, че разпита на този свидетел няма да е необходим за изясняване на делото от фактическа страна и доказването в процеса следва да се реализира чрез събирането на други доказателства. Естествено, както първата инстанция, така и въззивната инстанция като втори по ред съд по фактите, запазват правомощията си да събира доказателства. Не може обаче да се приеме, че разполагат с правомощието да незачетат волята на страните да не се събират определени доказателства, отговарящи на изискванията на НПК, защото това би било равносилно на отказ да приложат законодателната уредба на чл. 371, т. 1 НПК.

■ **По отношение оттеглянето на съгласието при производство по чл. 371, т. 1 НПК**

Изложените в т.р. № 1 – 2009 – ОСНК доводите за неоттегляемост на съгласието по чл. 371, т. 2 НПК трябва да се наложат като валидни и за производството по чл. 371, т. 1 НПК. Макар двете процедури да са напълно различни, действащата нормативна уредба ги третира като един институт с еднакви цели и е необходимо да има гаранции, че чрез прилагането му няма да се достигне до процесуална злоупотреба и правна несигурност.¹¹ Затова **съгласието за производството по чл. 371, т. 1 НПК следва да се счита за неоттегляемо след постановяване на определението, с което първата инстанция го одобрява.** В противен случай това съгласие може да бъде оттеглено в един широк времеви диапазон и да се препятстват целите на института.

■ **При изменение на обвинението в хода на производство по чл. 371, т. 1 НПК**

В процеса на доказване в производството по чл. 371, т. 1 НПК е напълно възможно да изникне както хипотеза, даваща основание за съществено изменение на обстоятелствената част на обвинението, така и хипотеза, обосноваваща основание за прилагане на закон за по-тежко наказуемо престъпление. При това институтът на изменение на обвинението и в

¹⁰ Вж. р. № 330 – 2007 – II – ВКС.

¹¹ Вж. т. р. № 1 – 2009 – ОСНК.

двете му предвидени възможности е приложим при съкратения процес по чл. 371, т. 1 НПК.

През тази призма изниква въпросът **остава ли валидно след изменение на обвинението даденото от страните и одобрено от съда съгласие да се ползват протоколите за разпит на свидетели или експертните заключения на вещи лица чрез прочитането им по реда на чл. 283 НПК**. Анализът на спецификите на чл. 287 НПК показва, че единствената забрана, гарантираща преди всичко правото на защита на подсъдимия, е разписаното в чл. 287, ал. 4 НПК, а именно, че когато съществено е изменена обстоятелствената част на обвинението, разпоредбите на чл. 279 НПК не се прилагат за обяснения, дадени преди повдигане на новото обвинение. При това следва да се приеме, че при изменение на обвинението в процедура по чл. 371, т. 1 НПК, даденото съгласие на страните по отношение на свидетелите и вещите лица следва да се счита за правновалидно.

Въпросът, който също може да бъде поставен е дали при изменение на обвинението даденото съгласие изцяло или частично може да бъде оттеглено. Вече бе взето становище, че оттеглянето на съгласието по чл. 371, т. 1 НПК следва да се приеме за допустимо до момента на постановяване на определението по чл. 372, ал. 3 НПК. Ако това е сторено, няма правна възможност да се направи оттегляне на съгласието, тъй като няма основание да се твърди, че доказателствената сила на тези одобрени и прочетени доказателствени източници е отпаднала. Но доколкото подлежат на доказване всички обстоятелства по новото обвинение, в хипотезата на съществено изменение на обстоятелствената част на обвинението, всяко искане за доказване на тези нови обстоятелства чрез допълнителен разпит на свидетелите и вещите лица, за които е дадено съгласието по чл. 371, т. 1 НПК би било напълно допустимо и основателно.

■ **Задочно производство при процедура по чл. 371, т. 1 НПК**

За допускането и провеждането на производството по чл. 371, т. 1 НПК е необходимо съдът да се увери, че всички разписани в нормата страни са дали съгласие да не се провежда разпит на всички или на някои свидетели

и вещи лица, а при постановяване на присъдата, непосредствено да се ползва съдържанието на съответните протоколи и експертни заключения от досъдебното производство, ако тези действия са извършени при условията и по реда на НПК. Ако са налице всички тези предпоставки, съдът с определение по чл. 372, ал. 3 НПК одобрява даденото съгласие и производството продължава, подчинявайки се на общите правила, установени в НПК. Няма спор, че след този момента, ако не се яви в съдебно заседание някоя от факултативните страни, чието участие не е задължително по аргумент на чл. 271, ал. 7 НПК, производството по делото продължава по реда, по който е започнало. При това няма основание да се приеме, че съществува пречка производството да продължи без участието на подсъдимия, ако същото по аргумент на противното на чл. 269, ал. 1 НПК не е задължително. Не би следвало да има пречка то да продължи и по реда на чл. 269, ал. 3 НПК. В крайна сметка съгласието на страните вече е лично дадено и предпоставките за провеждането на тази форма на съкратеното съдебно следствие продължават да са налице, независимо от отсъствието на подсъдимия. Действително, от чл. 370 и сл. НПК е изводимо задължителното присъствие на подсъдимия в съдебно заседание, но това присъствие следва да се третира за абсолютно задължително към момента на провеждане на „предварително изслушване на страните“, а не и за след това.

3. За необходимостта от диференцираното производство по чл. 371, т. 1 НПК

Въпреки изложените по-горе становища за преодоляване на проблемите на производството по чл. 371, т. 1 НПК, същите са значими докато производството съществува уредено в този му вид. Но актуален и най-важен е въпросът за нуждата от производството във вида, в който е регламентирано.

В разпоредбата на чл. 371, т. 1 НПК законодателят не поставя изискване какъв да е обема от доказателства, за които страните следва да дадат съгласие да не се събират непосредствено пред съда. Това дава възможност производството по чл. 371, т. 1 НПК да се проведе както чрез спестяването на разпит на един свидетел или нещо лице, така и чрез спестяване-

то на разпита на всички свидетели вещи лица. Не може да има спор, че когато съгласието на страните, одобрено от съда касае незначителна част от доказателствената съвкупност, съкращаването на процеса е само привидно и производството не постига целите си.

Прочитът на показания на свидетели, експертни заключения и обяснения на обвиняемия, законодателят е разписал като възможен в хипотезите на чл. 279 НПК, чл. 281 НПК и чл. 282, ал. 3 НПК. Действително, тези процесуални подходи са създадени предимно за преодоляване на възникнали противоречия между заявеното от свидетелите или подсъдимия на досъдебно производство и в хода на съдебното производство или при невъзможността да дадат показания за определени обстоятелства поради липсата на спомен, отсъствие или смърт и т.н. С други думи, коментираният разпоредби целят създаването на гаранции за изясняване на делото от фактическа страна чрез отстраняване на констатираните противоречия със събрания на досъдебно производство гласен доказателствен материал, чрез приобщаване на доказателства, които вече не могат да бъдат събрани (при починал свидетел или лице, имало качеството на обвиняем на досъдебно производство и дало обяснения в тази насока) и много рядко за процесуална икономия (чл. 282, ал. 3 НПК, чл. 281, ал. 1, т. 3, т. 4, пр. 1, т. 5 НПК).

За разлика от тях, идеята на чл. 371, т. 1 НПК е страните да отделят спорното от безспорното и да подпомогнат съдебния процес като съкратят съдебното следствие. Но **липсата на законодателно изискване спрямо обема на доказателствената съвкупност, която да може да бъде поискана от страните, прави идеята за това производството изначално опорочена.** Напълно ненужно е съществуването на такава диференцирана процедура,

ако за същата няма изискване да може да се допусне само при дадено съгласие за непровеждането на разпит на всички свидетели и вещи лица. Необходимостта от процедурата може да се обоснове и при наличието на изискване да е приложима при дадено съгласие за непровеждането на разпит на „значителна част“ от свидетелите и вещите лица. Но при такава хипотеза е задължително законодателят да установи ясни критерии какъв да е обемът на включващата се в понятието „значителна част“ доказателствената съвкупност.

За останалите случаи, при които се касае за съгласие на страните да не се разпитват част от свидетелите и вещите лица, не би следвало да съществува възможност за приложение на института на съкратеното съдебно производство, тъй като „...именно в производството, което се движи по общия ред, а не в някаква диференцирана процедура, страните би следвало да заявят, че приемат дадени показания/експертни заключения и не желаят да се разпитват съответните свидетели/вещи лица.“¹² Този процесуален подход е в унисон с принципа на състезателност и тъй като законодателят не е предвидил каквито и да е други специфики на производството по чл. 371, т. 1 НПК, липсва необходимост нежеланието на страните за повторно събиране на определени доказателства да се обособява като особена процедура.¹³

Законодателните подходи могат да бъдат два. Първата възможност е като диференцирана процедура да се уреди само хипотезата по чл. 371, т. 2 НПК.¹⁴ Втората е – уредбата на производството по чл. 371, т. 1 НПК да претърпи промени, предвиждащи изискване този съкратен процес да е допустим само при съгласие на страните по отношение на всички свидетели и вещи лица, като се предвиди и някаква благоприятна последица за подсъдимия при определяне на наказанието, ако се

¹² Вж. **Маринова, Г.** По някои въпроси на съкратеното съдебно следствие..., с. 28.

¹³ Напълно може да бъде споделено становището, че правото на справедлив процес и принципът на състезателност изискват страните да имат равни права да представят доказателства пред съда и да оспорват доказателствата, като липсата на оспорване обезсмисля повторното им събиране в съдебна фаза – вж. Пак там, с. 27.

¹⁴ В тази насока напълно резонно е изложеното от Г. Маринова, че между хипотезите по чл. 371, т. 1 и чл. 371, т. 2 НПК има принципни разлики, които правят неприемливо обединяването им в една диференцирана процедура и като диференцирана процедура следва да се уреди само хипотезата по чл. 371, т. 2 НПК – подсъдимият признава фактите, изложени в обстоятелствената част на обвинителния акт и се съгласява да не се събират доказателства за тях – вж. Пак там, с. 27.

стигне до осъдителна присъда. В случаите, в които страните искат да не се провежда разпит на един или няколко свидетеля или вещи лица, може да се предвиди процесуална възможност страните да заявят това в общия процес, за която нормативна уредба може да намери място в разпоредбите на чл. 281 и чл. 282 НПК.

Възможно е обмислянето на вариант уредбата на чл. 371, т. 1 НПК да предвижда съгласие на страните по отношение на значителна част от свидетели и вещи лица. Но една такава уредба би породила сериозен проблем по отношение на критериите на понятието „значителна част“. Неудачно е този критерий да се позовава на процентно съотношение на обхванатите от съгласието на страните свидетели и/или вещи лица. Не може да се приеме за разумно и обвързването му с преките или косвени доказателства., тъй като това ще предпостави необходимост от анализ

на доказателствата на база изведените в обвинителния акт факти, а обвързването на съда в фактите от обвинителния акт е характерно единствено за производството по чл. 371, т. 2 НПК. Именно затова приемам, че уредбата на производството по чл. 371, т. 1 НПК трябва да е допустима само при съгласие на страните по отношение на всички свидетели и вещи лица.

БИБЛИОГРАФИЯ

Маринова, Г. По някои въпроси на съкратеното съдебно следствие – *De jure*, 2016, № 1. // **Marinova, G.** Po nyakoi vaprosi na sakratenoto sadebno sledstvie – *De jure*, 2016, № 1.

Цонева, М. Помагало по наказателно процесуално право за кандидати за младши съдии, НИП, 2012. // **Tsoneva, M.** Pomagalo po nakazatelno protsesualno pravo za kandidati za mladshi sadii, NIP, 2012.